INDEX
LECTIONVM

QVAE

AVSPICIIS REGIS AVGVSTISSIMI

GVILELMI SECVNDI

IMPERATORIS GERMANICI

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA
FRIDERICA GVILELMA

PER SEMESTRE AESTIVVM

A D. XVI. M. APRILIS VSQVE AD D. XV. M. AVGVSTI A. MDCCCXCVI

HABEBVNTVR.

J. Vahlen

BEROLINI

IMPRESSIT GVSTAVVS SCHADE (OTTO FRANCKE).

VNIVERSITATIS LITTERARIAE

FRIDERICAE GVILELMAE

RECTOR ET SENATVS.

M. Cicero initio tertii de legibus scribit 'Sequar igitur divinum illum virum quem quadam admiratione commotus saepius fortasse laudo quam necesse est.' Cui Atticus 'Platonem videlicet dicis.' Ille vero 'Istum ipsum, Attice.' Nos quoque sequemur non Platonem sed Ciceronem, ut admiratione commoti quem saepius iam hoc loco laudavimus, adulescentes adhortati, quorum studiis haec quae scribimus accommodamus, ut ne omitterent incomparabilem Platonis artem et urbanitatem impensa opera pernoscere, eum nunc rursum nostra laude, immo quadam veneratione tamquam vere virum divinum prosequamur. Etenim nuper iis maxime cogitationibus occupati, qualem mors homini sortem allatura videatur, eamne faustam dicamus an infaustam, cum ad Platonis Phaedonem toties lectum denuo legendum delati essemus, mirum in modum recreabamur animo contemplantes egregie a Platone expressam Socratis persuasionem, quam ille unice dignam philosopho arbitratus omni vi disputandi adhibita nullo non genere argumentorum fulcire et corroborare haud desistit, quippe qua sola, ait, firmatus cum fiducia ac spe bona sit morti iamiam adventanti obviam iturus, eam igitur persuasionem, qua se confidere affirmat, non interituram in morte animam, sed de corpore mortem occumbente decedere ipsam salvam, nec destitutam corporis velamento quasi venti flamine abripi et ad nihilum deferri, verum consistere integram ac stabilem et separatam a suo corpore, qualis ante natum hominem fuerit, duraturam perpetuo, secundum vitam ante actam feliciter agentem aut contra. Unde hanc esse veram normam vitae viri philosophi ratiocinando efficit, ut quoniam mors nulla re alia quam secernenda a corpore anima contineatur, etiam dum vivit, mori ac mortuus esse discat in eoque se exerceat, hoc est nihil antiquius habeat, quam ut seiuncta, quantum fieri possit, a corpore anima ipsa per sese nullis corporis cupiditatibus aut desideriis impedita

ad cognitionem veri se dare possit, accedente autem morte non recalcitret aut indignetur, sed placida mente recipiat eam cuius beneficio quae per totam vitam ardenti studio concupiverit iam se plane consecuturum exspectet.

Sed nos dum harum sententiarum gravitatem cum lepore mixtam admirabundi persequimur, simul attendentes mirificam artem, qua haec fabula morituri Socratis, tamquam in scena acta, legentium ob oculos ponatur, accidit, ut haesitaremus in una voce, connexa illa quidem quodam modo cum intima huius dialogi sententia, neque circumstrepentibus eruditorum opinionibus nos expediremus; et nos hoc quod saepe alias sentiebamus, non contemnendam rem esse in veterum scriptorum lectione, cui contingeret, non ut obiter et quasi diluculo quae dicunt agnosceret, sed ponderata cum cura quavis voce plane eorum mentes et consilia in singulis et universis usquequaque perspiceret. De hac igitur voce, quoniam aliquid litterariae praefationis enumerationi lectionum praemittendum est, nunc agere constituimus temptantes ecquid argumentando conficere possimus; sed si forte hoc non assecuti fuerimus excussis rationibus omnibus ut controversia componatur, erit fortasse in ipsis quas tractamus sententiis quod placeat et tenere paulisper legentem possit, qui praesertim ex particulis sciat memoriam revocare totius. Sunt autem verba haec (p. 51, 14 Bekk.)

Ἡ δὲ ψυχὴ ἄρα, τὸ ἀειδές, τὸ εἰς τοιοῦτον τόπον ἕτερον οἰχόμενον, γενναῖον καὶ καθαρὸν καὶ ἀειδῆ, εἰς Ἅιδου ὡς ἀληθῶς, παρὰ τὸν ἀγαθὸν καὶ φρόνιμον θεόν, οἷ, ἂν θεὸς ἐθέλῃ, αὐτίκα καὶ τῇ ἐμῇ ψυχῇ ἰτέον, αὕτη δὲ δὴ ἡμῖν ἡ τοιαύτη καὶ οὕτω πεφυκυῖα ἀπαλλαττομένη τοῦ σώματος εὐθὺς διαπεφύσηται καὶ ἀπόλωλεν, ὥς φασιν οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι; πολλοῦ γε δεῖ, ὦ φίλε Κέβης τε καὶ Σιμμία, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ὧδ' ἔχει, ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται μηδὲν τοῦ σώματος ξυνεφέλκουσα, ἅτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἑκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸ καὶ συνηθροισμένη αὐτὴ εἰς ἑαυτήν, ἅτε μελετῶσα ἀεὶ τοῦτο — τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὀρθῶς φιλοσοφοῦσα καὶ τῷ ὄντι τεθνάναι μελετῶσα ῥᾳδίως· ἢ οὐ τοῦτ' ἂν εἴη μελέτη θανάτου; Παντάπασί γε. Οὐκοῦν οὕτω μὲν ἔχουσα εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ τὸ ἀειδὲς ἀπέρχεται, τὸ θεῖόν τε καὶ ἀθάνατον καὶ φρόνιμον, οἷ ἀφικομένῃ ὑπάρχει αὐτῇ εὐδαίμονι εἶναι, πλάνης καὶ ἀνοίας καὶ φόβων καὶ ἀγρίων ἐρώτων καὶ τῶν ἄλλων κακῶν τῶν ἀνθρωπείων ἀπηλλαγμένῃ, ὥσπερ δὲ λέγεται κατὰ τῶν μεμυημένων, ὡς ἀληθῶς τὸν λοιπὸν χρόνον μετὰ θεῶν διάγουσα;

Tantum oportebat afferri, ut sententiarum tenor pateret, in quo ea vox posita est de qua dicturi sumus, est autem (v. 11) *ῥᾳδίως*. Quae cum non uno modo cum ceteris eius enuntiati iungi possit, interpretes, qui hac scriptura acquiescunt, tamen varie horum verborum vim et sententiam acceperunt; alii nomen abesse ab hoc loco insserunt, idque ne incommodaret legenti cancellis circumscriptum propagarunt; nuper Hermannus Usenerus, in nuntiis societatis Gottingensis a. 1892, cum reliquiarum quarundam Phaedonis a papyro Aegyptiaca non ita pridem inventa exhibitarum fidem et auctori-

tatem exploraret erudite et qua pollet elegantia iudicii, cum doleret ad hunc locum et ad alium*), quorum utrumque praecipue depravatum haberet, nihil ex novo fonte adminiculi redundasse, ipse ambos sua coniectura emendare conatus, nostro loco non *ῥᾳδίως* (quod papyrus cum ceteris libris testatur) sed *τεθνάναι μελετῶσ' ἀρράτως* scriptum fuisse sibi persuasit; idque novissimo Phaedonis interpreti probavit, M. Wohlrabo, qui divinatione inventum tamquam certum et indubitatum in textu posuit interpretandoque firmare studuit.

Rarissimi usus nomen *ἄρρατον* notum est bis apud Platonem legi, in Cratylo (p. 53, 8 Bekk.), ubi haec scripta sunt nulla discrepantia

> *Ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ, τὸν Ἄρη ἐρώτα.* ΕΡΜ. *Ἐρωτῶ.* ΣΩ. *Οὐκοῦν εἰ μὲν βούλει, κατὰ τὸ ἄρρεν τε καὶ κατὰ τὸ ἀνδρεῖον Ἄρης ἂν εἴη· εἰ δ' αὖ κατὰ τὸ σκληρόν τε καὶ ἀμετάστροφον, ὃ δὴ ἄρρατον καλεῖται, καὶ ταύτῃ ἂν πανταχῇ πολεμικῷ θεῷ πρέποι Ἄρης καλεῖσθαι,*

et in *Πολιτείας* septimo (p. 364, 10)

> *Δριμύτητα, ὦ μακάριε, ἔφην, δεῖ αὐτοῖς πρὸς τὰ μαθήματα ὑπάρχειν, καὶ μὴ χαλεπῶς μανθάνειν· πολὺ γάρ τοι μᾶλλον ἀποδειλιῶσι ψυχαὶ ἐν ἰσχυροῖς μαθήμασιν ἢ ἐν γυμνασίοις· οἰκειότερος γὰρ αὐταῖς ὁ πόνος, ἴδιος ἀλλ' οὐ κοινὸς ὢν μετὰ τοῦ σώματος. Ἀληθῆ, ἔφη. Καὶ μνήμονα δὲ καὶ ἄρρατον καὶ πάντῃ φιλόπονον ζητητέον. ἢ τίνι τρόπῳ οἴει τά τε τοῦ σώματος ἐθελήσειν τινὰ διαπονεῖν καὶ τοιαύτην μάθησίν τε καὶ μελέτην ἐπιτελεῖν,*

ubi quod olim vulgabatur *ἄκρατον* pridem et librorum fide et scholiastae testimonio correctum est. Utroque enim loco insolenti voci explicandae interpretes Graeci operam dederunt, et ad Cratylum quidem haec adnotantur (p. 370 Bekk.) *ἄρρατον*] *ἀσφαλὲς ἢ ἀκάματον, οἱ δὲ ἰσχυρόν, ἔνιοι μικρόν, οἱ δὲ μέγα***), *οἱ δὲ τὸ σκληρὸν καὶ ἀμετάστροφον,* in quibus turbatum videtur, ut aliunde immixta aliena putes; ad *Πο-*

---

*) Verba sunt haec (p. 55, 13 Bekk.) *τοιγάρτοι τούτοις μὲν ἅπασιν ἐκεῖνοι οἷς τι μέλει τῆς αὐτῶν ψυχῆς ἀλλὰ μὴ σώματι πλάττοντες ζῶσι, χαίρειν εἰπόντες οὐ κατὰ ταὐτὰ πορεύονται αὐτοῖς κτλ.* In quibus illa *ἀλλὰ μὴ σώματι πλάττοντες ζῶσι* varie temptata sunt a viris doctis; quo magis dolendum est, ea verba in papyro servata non esse; nam ceteri libri paene omnes in ista scriptura conspirant. De quibus verbis nos olim in prooemio anni 1879 ita egimus, ut quae scripta sunt tutari conaremur sic interpretati *μὴ σώματι ζῶσι πλάττοντες* (sc. *αὐτό*); quod genus loquendi et tum compluribus exemplis et postea alibi rursus stabilire studuimus, nec desunt alia; sed videmur criticis hunc usum participii latissime patentem probare non posse. Itaque Usenerus quoque (l. c. p. 39 et 194), nostra aspernatus, novo emendandi conamine Platonis verbis succurrere maluit, cum *μὴ σώματι πελάται ὄντες ζῶσι,* paene ut Madvigius antea *πελατεύοντες,* scribendum proponeret. Sed hoc si voluisset Plato, non erat, opinamur, quod aut nova aut insolentia ascisceret, sed in promptu erat *μὴ σώματι δουλεύοντες ζῶσι,* ut p. 22, 3 scribit *χρήματα ἀναγκαζόμεθα κτᾶσθαι διὰ τὸ σῶμα δουλεύοντες τῇ τούτου θεραπείᾳ.* Uni Wohlrabo sero videmus nos persuasisse.

**) Haec ad *ἄρρητον* videntur pertinere; vide scholia Dindorfii ad Euripidis Hecubam 200. 201.

λιτείαν autem (p. 414) haec *ἄρρατον*] *ἰσχυρόν, στερεόν, ἢ δυσκίνητον*. Similia de ea voce alii grammatici referunt, quorum testimonia Ruhnkenius ad suum Timaeum adscripsit, qui ipse eadem cum scholiasta *Πολιτείας* affert, *ἄρρατον· ἰσχυρόν, στερεόν*; item *Συναγωγὴ λέξεων* in Bekkeri Anecdotis (p. 446) et Suidas (p. 688), nisi quod Platonis nomen addunt, *ἄρρατον· ἰσχυρόν, στερεόν· οὕτω Πλάτων*. Quae in iisdem Anecdotis (p. 442) leguntur *ἄρρατον· ἰσχυρὸν ἢ δυσκίνητον ἢ σκληρὸν καὶ ἀμετάστροφον*, eadem praeter haec extrema quae Platonis verba sunt (vid. schol. ad Crat.) in iis recurrunt quae Millerus ex Didymo sive Boetho edidit in Confusaneis litterarum Graecarum (p. 400) *ἄρρατον· ἰσχυρὸν ἢ δυσκίνητον*. Denique in Etymologico M. haec Methodii afferuntur (p. 135) *ἄρρατος, οἷον ἄφθαρτος, ὁ μὴ ῥαιόμενος, ἵν' ᾖ ὁ ἀκαταγώνιστος, ἢ ὁ ἀνέκφραστος, ἄρρητός τις ὤν, ἢ ἰσχυρὸς ἢ δυσκίνητος. Φρύνιχος δὲ* (cf. Ruhnkenius l. c.) *ἀπὸ τοῦ ῥῶ, οὗ ὁ μέλλων ῥάσω ὡς δράσω, ῥατὸς καὶ ἄρρατος, πλεονασμῷ τοῦ ῥ. Μεθόδιος.* Quodsi in his postremis veriloquii explicandi conamina et *ἄρρατον* cum *ἀρρήτῳ* confusum omittimus, quamquam in his tamen redeunt quae sunt apud superiores *ἰσχυρὸς ἢ δυσκίνητος*, reliqua omnia eandem prae se ferre originem videntur neque ad plus quam duo locos Platonicos quos diximus redire.

Sed Usenerus etiam ipsam formam nominis, quam Platoni in Phaedone reddendam censuit, non singularem esse sed semel certe praeterea exstare credidit. Sic enim legentem relegat ad Iacobi Bernaysii opuscula (1, 132), ut non possit non comprobare qua ille divinatione usus eandem vocem Aristoteli vindicavit. Cuius viri ingeniosi imprimis sententiam quamquam nos alibi semel et iterum redarguere argumentando conati sumus, tamen, quoniam ea ab Usenero neglecta repudiataque videmus, non detrectabimus, quominus tertium hanc causam agamus, si forte nunc contigerit, ut viro eruditissimo ea quae nobis certa videntur non improbabilia esse persuadeatur.

Plutarchus igitur in libellum quem scripsit ad Apollonium de consolatione cum ex Aristotelis dialogo, cui praefixum est nomen Eudemi, particulam quantivis pretii sed a criticis ex parte quidem parum considerate tractatam recepisset, cum alia tum haec Aristotelis perscripsit (p. 115)

> *κἀκεῖνος ὑπολαβὼν 'ὡς ἄρα μὴ γίνεσθαι μὲν' ἔφη 'ἄριστον πάντων, τὸ δὲ τεθνάναι τοῦ ζῆν ἐστὶ κρεῖττον. καὶ πολλοῖς οὕτω παρὰ τοῦ δαιμονίου μεμαρτύρηται. τοῦτο μὲν ἐκείνῳ τῷ Μίδᾳ λέγουσι δήπου μετὰ τὴν θήραν ὡς ἔλαβε τὸν Σειληνὸν διερωτῶντι καὶ πυνθανομένῳ τί ποτ' ἐστὶ τὸ βέλτιστον τοῖς ἀνθρώποις καὶ τί τὸ πάντων αἱρετώτατον, τὸ μὲν πρῶτον οὐδὲν ἐθέλειν εἰπεῖν ἀλλὰ σιωπᾶν ἀρρήτως· ἐπειδὴ δέ ποτε μόλις πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενος προσηγάγετο φθέγξασθαί τι πρὸς αὐτόν, οὕτως ἀναγκαζόμενον εἰπεῖν κτλ.*

In quibus verbis qui *σιωπᾶν ἀρρήτως* recte dici diffidebant, olim Reiskius, postea Madvigius et ante Madvigium Rauchensteinius (mus. Rhen. 17, 465), *ἀρρήκτως* scribi iusserunt; id quod miramur non solum a Rudolpho Herchero sed etiam a novissimo

Plutarchi Moralium editore receptum esse. Nam misso proprio huius adverbii usu, qui vix cuiquam videbitur ad hanc orationem adhiberi posse, quod (qua ratione Rauchensteinius usus est, nam reliqui parcunt rationibus) *ῥῆξαι, ῥήξασθαι φωνήν, αὐδήν, φθόγγον,* similia dici constat, significatione a nomine adiecto pendente, ob eam causam in contrariam vim *ἀρρήκτως,* quod nullum sibi nomen adiectum habet, poni potuisse, nobis non fit credibile, non magis hercle quam quod *φωνὴ ἄρρηκτος* appellabatur, etiam *σιωπὴν ἄρρηκτον* potuisse recte dici. Itaque Bernaysius, spreta ista coniectura nec memorata, exemplo sumpto ab Axiocho dialogo Platonicis adnexo, in quo quod vulgabatur (p. 508, 14) *ποῦ τὰ πρόσθεν αὐχήματα καὶ αἱ συνεχεῖς εὐλογίαι τῶν ἀρετῶν καὶ τὸ ἄρρητον ἐν σοὶ θάρσος* a C. Fr. Hermanno recte in *ἄρρατον θάρσος* mutatum praedicabat*), Silenum ab Aristotele dici maluit *οὐδὲν ἐθέλειν εἰπεῖν ἀλλὰ σιωπᾶν ἀρράτως,* hoc est ut ipse reddidit *starr schweigen.* At nos nec hoc quemquam Germanice dixisse aut potuisse apte dici putamus, neque *ἀρράτως* vocabuli eum sensum esse concedimus, qui cum *σιωπᾶν* verbo conciliari commode potuerit. Sed si vel maxime hoc per testimonia, de quibus infra dicemus, largiri liceret, tamen *σιωπᾶν ἀρρήτως,* quod tamquam inepto ineptius ab omnibus repudiatur, quod tamen nemo paulo propius videtur respexisse, cur reiectaneum habeatur, causam nullam esse asseveramus. Nam quod Bernaysius risit illud *σιωπᾶν ἀρρήτως,* quasi quis nostro sermone diceret *unaussprechlich schweigen,* vix credibile est, eum non meminisse, quod neminem fugere poterat, non illa vi sola hoc genus vocabulorum poni, sed ea saepe quandam notionem activam induere, velut *ἀπράκτως* nemo dicet esse *in unthunlicher Weise,* sed vel tironibus notum est dici *re infecta* hoc est nostro sermone *ohne etwas auszurichten,* vel haec *ἀμιμήτως ἔγραψε* prave crederes esse *inimitabili modo,* sed est *ἄνευ μιμήσεως ἔγραψεν.* Et hoc idem plurimis exemplis cognoscere licet, quorum pauca afferre, tantum ut genus ipsum loquendi apertius declaretur, in nostra causa inutile non erit.

μή τις ἀσκέπτους ἡμᾶς ὄντας θορυβήσῃ Plato *Πολιτείας* 4 p. 199, 12
ἀσκέπτως ἔχων τοῦ ἀμείνονός τε καὶ τοῦ χείρονος Gorgia 199, 14
οὕτως ἀλογίστως καὶ ἀσκέπτως καὶ εὐήθως καὶ ἀδιανοήτως διάκεισθε Hipp. mai. 453, 12

*) In Axiocho quid recte scribatur, *ἄρρητον* an *ἄρρατον* an *ἄρρηκτον* (quod et hic fuerunt qui pro *ἄρρητον* restituendum proponerent), non est quod operosius quaeratur; nam non multum hoc in nostra causa valere potest. Sed ne quid dissimulemus, tantum dicimus brevi, nobis illa quae vulgabantur *τὰ πρόσθεν αὐχήματα καὶ αἱ συνεχεῖς εὐλογίαι τῶν ἀρετῶν καὶ τὸ ἄρρητον ἐν σοὶ θάρσος* integra videri et *ἄρρητον* dici *θάρσος* quod verbis exprimi aut enarrari non possit (*unbeschreiblicher Muth*), quo sensu velut Appianus scribere videtur (Bell. civ. 3, 4 p. 841, 16 Mend.) *μῖσος ἄρρητον ἐξ ἀρρήτου εὐνοίας τοῦ δήμου πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἐγήγερτο.* Ceterum liquido apparet, quanto opere exempla trahant etiam eruditos, si quidem Bernaysius Hermanni exemplo, Bernaysii autem exemplo ducitur Usenerus. — Haec dudum scripta et iam impressa erant, cum libellus affertur O. Immischii, qui curas Platonicas ab Axiocho auspicatus dialogo denuo edito *ἄρρατον* ex Fischeri, non ut adhuc credebatur Hermanni coniectura recepit. Ita spes est eam vocem etiam in posterum hunc locum obtenturam supersedentibus praesertim criticis quaerere, qua vi *ἄρρητον θάρσος* appellari potuerit.

ἄπειροι δὲ καὶ ἀόρατοι παντὸς κακοῦ Polybius 2, 21, 2; 3, 108, 6
πολέμου καὶ ἀγορᾶς ἀθεάτῳ τὸ παράπαν Dio Chrysost. 4, 113
καὶ προσηύξατο
ἄκλαυστος, ἀστένακτος Euripid. Alcest. 173 h. e. *sine eiulatu, sine gemitu*
cf. *ἄδακρύς τε καὶ ἀστένακτος* Dionys. Halic. 5, 8
σὺ δ' οὐκ ἄρ' ἔμελλες ἄπυστος
δὴν ἔμεναι Callimach. 4, 215
ὅσον δ' ἐπὶ δέρματι μοῦνον
νηδυίων ἄψαυστος ὑπὸ ζώνην θόρε χαλκός Apollon. Rhod. Argon. 2, 113
h. e. *ὥστε τῶν ἐντοσθιδίων μὴ ψαῦσαι* schol.

Quibus extremo loco adiicimus quae dicit Taurus apud Gellium N. A. 1, 9, 8 *isti qui repente pedibus inlotis ad philosophos devertunt, non est hoc satis, quod sunt omnino ἀθεώρητοι, ἄμουσοι, ἀγεωμέτρητοι.* Ad horum igitur similitudinem illa quae scripta sunt apud Plutarchum *ἀλλὰ σιωπᾶν ἀρρήτως* si interpretamur, apparet ea non distare vel ab his quae Graece dici poterant *σιωπᾶν ἄναυδον, σιωπᾶν ἀφώνως,* vel a nostro more *habe geschwiegen ohne zu reden, sprachlos,* ut nihil sit quod haec loquendi ratio rideatur aut vituperetur, quae certam Graeci sermonis consuetudinem sectatur. Neque magis abundantia orationis culpanda est, quae et nunc suam vim habet et a Graecorum more minime aliena est: *σιγῇ πτήξειαν ἄφωνοι* ait Sophocles in Aiace (171), idem in Oedipo Col. (130) *παραμειβόμεσθ' ἀδέρκτως ἀφώνως ἀλόγως τὸ τᾶς εὐφήμου στόμα φροντίδος ἱέντες,* quae non uno nomine digna sunt in hac disceptanda controversia quae attendantur. Neque astrictius Apuleius scribit in Metamorphoseon sexto cum dicit (c. 18) *tu nulla voce deprompta tacita praeterito* h. e. *σιωπῶσα ἀρρήτως**). Hunc autem quem diximus esse sensum verbi *ἀρρήτως* eo certius etiam sine exemplo statuimus, quia ab eadem origine ductum nomen *ἀρρησία* eandem illam quam adverbium significationem prae se fert; sic enim Pollux (2, 128) ibi ubi *ἔργα γλώττης* recenset scribit *καὶ ἀρρησία παρὰ Ἀντιφῶντι, ἡ σιωπή,* neque cognatum nomen *ἀρρημοσύνη* negligendum, aut Homerica *δὴν δέ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε* vel quae Dionysius Halic. (12, 2 p. 176, 4 K.) *ἀφασίας ἅπαντας κατασχούσης.* Itaque negamus, et hoc quidem fidenter, ullum esse *ἀρράτως* apud Aristotelem; sed restant duo loci Platonici quos vidimus *ἄρρατον* habere, quorum fide licebat tertium *ἀρράτως* inferre in Phaedonem — si quidem hoc illi sententiae plane satisfacere fatendum est. De significatione vocis Usenerus nihil dixit, is qui illum probavit, Wohlrabus, *ἀρράτως* 'infatigabili modo' (*unermüdlich*) interpretatur, quod idem Schleiermacherum in *Πολιτείᾳ* l. c. facere videmus. Sed hoc quam recte fiat, nos valde dubitamus. Etenim ut nihil tribuatur originationi nominis a Methodio allatae, quamquam eam ne improbabilem quidem esse dixeris, verba Platonis ipsa, in Cratylo praecipue, verum etiam in *Πολιτείᾳ,* si quis accurate omnia

---

*) Abundanter sed mire loquitur etiam auctor belli Hispaniensis cum scribit 3, 7 *unus ex nostris respondet, ut sileat verbum facere.*

rimabitur et duplicem laborem, animi et corporis, discerni attenderit, hoc indicare videntur, ad corporis robur et duritiem quae labore et contentione et certamine non conteritur nec frangitur aut de statu deiicitur nomen illud referri, eamque significationem ea quibus vim vocis explicantes grammatici usi sunt vocabula, *στερεόν, ἰσχυρόν**), *σκληρόν, δυσκίνητον*, etiam *ἀσφαλές* et *ἀκάματον*, patefaciunt. Quo magis absonum sit, si quis *σιωπῆσαι ἀρράτως* dicatur; sed non probabilius, si quid sentimus, *ψυχὴ* dici videatur *τεθνάναι μελετῶσα ἀρράτως*. Namque anima quae in corpore vivente studet ac meditatur *τεθνάναι*, etsi *καρτερίαν* quandam necesse est adhibeat, qua delicias et cupiditates corporis procul a se spernat, tamen Platoni si credimus optimo testi quae sit sententia *τοῦ ἀρράτου*, haec *μελέτη* ad philosophiam tendentis animae *ἄρρατος* appellari non poterat. Quamobrem ab emendandi periculo, ingenioso illo quidem sed quod non possumus non improbabile iudicare, nos convertimus ad verba librorum fide tradita. Ab his autem verbis concedatur oportet *ῥᾳδίως* vocem, qua omnis dubitandi materia continetur, sine damno sententiae potuisse abesse: *τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὀρθῶς φιλοσοφοῦσα καὶ τῷ ὄντι τεθνάναι μελετῶσα· ἢ οὐ τοῦτ' ἂν εἴη μελέτη θανάτου;* Sed quia in hac oratione nihil desiderari dixeris, eo minus credibile est, *ῥᾳδίως* a nescio quo praeter mentem Platonis esse adiectum. Itaque aut hoc verum est aut corrigendo ex eo efficiendum, quod pro vero haberi queat. Qui testatam scripturam sequitur, Schleiermacherus, *τεθνάναι μελετῶσα ῥᾳδίως*, eam quod ita reddidit, *darauf denkt leicht zu sterben*, non temere reprobavit Usenerus propterea quod *τεθνάναι* scriptum est in Graecis, non *ἀποθνῄσκειν*. Nemo nescit, quid differentiae inter duas verbi formas intercedat, eamque olim Immanuel Bekkerus (in schedis Homericis alteris) admirabili illa sermonis peritia ita persecutus est ut et quid peculiare illis perfecti formis exprimeretur Graece edoceret et quam hoc nec Latinus sermo neque Germanicus, qui non possunt nisi compositis verbi formis uti, assequi possent; idque tam Homericis exemplis probavit, *εἰ δέ μοι αἶσα τεθνάμεναι παρὰ νηυσὶν Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων*, quam Platonicis, quae de legum libris petivit, quibus quid hoc genus dicendi in legali et iudiciali usu valuisset ostenderet, *νηποινὶ τεθνάτω; τιμᾶν εἰ τεθνάναι χρή*. Nos a nostra causa hoc non alienum putamus, ex Phaedonis dialogo, qui multam habet mortis et moriendi commemorationem, quae hoc facere videntur, collecta uno conspectu proponere.

p. 12, 15 Bekk. *οἷς βέλτιον τεθνάναι ἢ ζῆν. οἷς δὲ βέλτιον τεθνάναι* (cf. sched. Hom. l. c.)
p. 13, 9 *μὴ σημήναντός σου ὅτι βούλει αὐτὸ τεθνάναι*
p. 13, 16 *τὸ τοὺς φιλοσόφους ῥᾳδίως ἂν ἐθέλειν ἀποθνῄσκειν*
p. 14, 9 *τοὺς φρονίμους ἀγανακτεῖν ἀποθνῄσκοντας*
p. 16, 18 *ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας, λεληθέναι τοὺς*

---

*) Diversa esse de anima quae dicuntur (p. 81, 19) *ὅτι ἰσχυρόν τί ἐστιν ἡ ψυχὴ καὶ θεοειδές*, non est quod moneatur.

αλλοις ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι

p. 17, 17 *καὶ εἶναι τοῦτο τὸ τεθνάναι, χωρὶς μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγὲν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα γεγονέναι, χωρὶς δὲ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγεῖσαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι*

p. 18, 20 *οὐκ ἄξιον εἶναι ζῆν, ἀλλ' ἐγγύς τι τείνειν τοῦ τεθνάναι ὁ μηδὲν φροντίζων τῶν ἡδονῶν*

p. 24, 12 *ὅτι ἐγγυτάτω ὄντα τοῦ τεθνάναι οὕτω ζῆν, κἄπειτα ἥκοντος αὐτῷ τούτου ἀγανακτεῖν*

p. 24, 14 *οἱ ὀρθῶς φιλοσοφοῦντες ἀποθνήσκειν μελετῶσι, καὶ τὸ τεθνάναι ἥκιστ' αὐτοῖς ἀνθρώπων φοβερόν* (cf. ibid. v. 7)

p. 25, 8 *ἀγανακτήσει τε ἀποθνήσκων καὶ οὐκ ἄσμενος εἶσιν αὐτόσε*

p. 32, 11 *περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. οὐκ ἐναντίον μὲν φῄς τῷ ζῆν τὸ τεθνάναι εἶναι:* cf. 31, 20. 21

p. 34, 11 *ἆρ' οὐ πολλὴ ἀνάγκη τελευτῶντα πάντα τεθνάναι καὶ μηδὲν ζῆν ... τίς μηχανὴ μὴ οὐχὶ πάντα καταναλωθῆναι εἰς τὸ τεθνάναι*

p. 44, 11 *ὅπως μὴ ἅμα ἀποθνήσκοντος τοῦ ἀνθρώπου διασκεδαννῦται ἡ ψυχή*

p. 45, 6 *μηδαμόθεν ἄλλοθεν ἢ ἐκ θανάτου καὶ τοῦ τεθνάναι γίγνεσθαι.*

Quibus adiungimus postremum nostrum locum

p. 52, 5 *οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὀρθῶς φιλοσοφοῦσα καὶ τῷ ὄντι τεθνάναι μελετῶσα ῥᾳδίως· ἢ οὐ τοῦτ' ἂν εἴη μελέτη θανάτου.*

In eo igitur ab Usenero vetamur propter verbi formam *ῥᾳδίως* coniungere cum *τεθνάναι;* in quo ille fortasse severius iudicavit quam iustum est. Nam ut nihil detrahatur de differentia formarum quam diximus, tamen quia quod Graecorum est *τεθνάναι* nos una voce imitari non possumus, cavendum est, ne iuncturam fastidiamus in qua illis nihil esse incommodi potuit. Quid, qui recte dicetur *ἀποθνήσκειν ῥᾳδίως,* hoc est aequo animo mortem obire, is nonne propterea quod profectionem hanc non invitus ingressus est, posteaquam finem attigit, cuius finis *τὸ ἀποθνήσκειν* initium erat, non minus recte *τεθνάναι ῥᾳδίως* dicetur? Poterant quidem duo verba in unum coniungi, *ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι μελετῶσα ῥᾳδίως* (cf. supra p. 16, 18), ut adverbium simul ambobus verbis et eadem notione applicaretur. Sed *ῥᾳδίως* si cum *τεθνάναι* verbo iungendum est, licet fortasse etiam subtilius interpretari, non ut de discessus facilitate intelligatur, sed de statu animae, qui sit futurus posteaquam *ἐκεῖσε* pervenerit. Quam condicionem animae si qua vere philosophata et a corpore etiam dum viveret quantum licebat seiuncta fuerit cum ita describat Socrates (52, 9) *οἷ ἀφικομένῃ ὑπάρχει αὐτῇ εὐδαίμονι εἶναι, πλάνης καὶ ἀνοίας καὶ φόβων καὶ ἀγρίων ἐρώτων καὶ τῶν ἄλλων κακῶν ἀνθρωπείων ἀπηλλαγμένῃ,* et huic animae opponat alterum genus earum quae

invitae se separari a corporibus passae sunt et hanc separationem clementer tolerare non possunt (p. 53, 2) *οὕτω δὴ ἔχουσαν οἴει ψυχὴν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἰλικρινῆ ἀπαλλάξεσθαι; — Ἀλλὰ διειλημμένην γε οἶμαι ὑπὸ τοῦ σωματοειδοῦς, ὃ αὐτῇ ἡ ὁμιλία τε καὶ ξυνουσία τοῦ σώματος διὰ τὸ ἀεὶ ξυνεῖναι καὶ διὰ τὴν πολλὴν μελέτην ἐνεποίησε ξύμφυτον. — Ἐμβριθὲς δέ γε τοῦτο οἴεσθαι χρὴ εἶναι καὶ βαρὺ καὶ γεῶδες καὶ ὁρατόν· ὃ δὴ καὶ ἔχουσα ἡ τοιαύτη ψυχὴ βαρύνεταί τε καὶ ἕλκεται πάλιν εἰς τὸν ὁρατὸν τόπον φόβῳ τοῦ ἀειδοῦς τε καὶ Ἅιδου* (cf. p. 107, 15 — 108, 13 Bekk.) — haec cum sit Socratis sententia, intelligiturne, philosophi animam non hoc solum agere et meditari, ut mortua sit, hoc est a corpore secreta, sed ut, mortua cum sit, lubens ipsa per sese vivere possit nullis rerum corporearum desiderio sollicitata aut aggravata, hoc est eam *μελετᾶν τεθνάναι ῥᾳδίως?* Et quoniam hoc quod anima *τεθνάναι* dicitur, vivere est sed vivere corporis operimento exuto, eam animam, quam Socrates praedicit *τὸν λοιπὸν χρόνον μετὰ θεῶν διάγειν* (52, 14), nimirum *ῥᾳδίως* vivere vult, quemadmodum *ῥεῖα* (h. e. *ἀπόνως ἀμόχθως*) *ζώοντες θεοί*, quos poeta dicit, qui dii quidquid agant *ῥηιδίως* agentes facit (cf. Bekkeri sched. Hom. 1, 176), ne dicamus eundem *Ἠλύσιον πεδίον* ita depingere ut ibi *ῥηίστην βιοτὴν πέλειν ἀνθρώποισι* dicat (Od. 4, 565).

Nihil videmur nobis attulisse, quod non plane conveniat cum Socratis sententia, quae etiam pluribus, si necesse esset, declarari posset. Neque tamen ne hac quidem ratione, qua modo *ῥᾳδίως* interpretabamur, acquiescendum esse opinamur. Quemadmodum enim ante diximus *ῥᾳδίως* non desiderari si abesset, sic *τεθνάναι* nec hoc sibi adiectum requirit et quodvis additamentum respuit; id quod cum ea probant, quae proxime insequuntur *οὐ τοῦτ' ἂν εἴη μελέτη θανάτου,* tum magis universa sententia; nam quod anima dicitur *μηδὲν τοῦ σώματος ξυνεφέλκουσα, ἅτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἑκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸ καὶ συνηθροισμένη αὐτὴ εἰς ἑαυτήν*, nimirum *μελετᾶν τεθνάναι* dicitur (cf. supra 16, 18; 24, 12), quippe quae hoc meditetur, mortua esse, dum vivit. Ut quidquid addatur ad *τεθνάναι,* eam vim vocis imminui potius et elevari quam augeri appareat. In eaque re sola nos facimus cum Usenero eoque qui illum secutus est, quod ad *τεθνάναι* nihil addi voluerunt. Quid ergo est? Unum restat quod quaeratur, *ῥᾳδίως,* si verum est nec aliunde adscriptum aut depravatum, potueritne ad eam vocem pertinere, cui proxime adiecta est, *μελετῶσα.* Ut enim ne huic quidem erat quod necessario adderetur, ita recte et apposite dici anima poterat illam meditationem mortis *ῥᾳδίως* exercere, hoc est non *ἀγανακτοῦσα* neque cum angore aut indignatione; *θάνατον* enim ipsum et *τεθνάναι* quae non veretur aut refugit sed ardenter concupiscit, quid mirum quod ei ista *μελέτη,* quae est *μελέτη θανάτου,* nihil molestiae aut aegroris affert, quin ad eam lubens ac libera incumbat. Ita philosophi ipsi dicuntur *ῥᾳδίως ἂν ἐθέλειν ἀποθνήσκειν* (13, 16), cui contrarium est *ἀγανακτεῖν ἀποθνήσκοντας* (14, 9); et quod de iisdem ponitur *ἄνδρες σοφοὶ ὡς ἀληθῶς δεσπότας ἀμείνους αὐτῶν φεύγοιεν καὶ ῥᾳδίως ἀπαλλάττοιντο αὐτῶν* (14, 17) aut ibidem (14, 19) de Socrate ipso *ὅτι οὕτω ῥᾳδίως φέρεις καὶ ἡμᾶς ἀπολείπων καὶ ἄρχοντας ἀγαθούς,* multaque similia possunt docere *ῥᾳδίως*

agi dici, quod quis libenter ac non invitus ideoque facile sectatur et efficit. An putamus animam minus recte *ῥᾳδίως μελετᾶν* quam *μὴ χαλεπῶς μανθάνειν* (*Πολιτείᾳ* p. 364, 11) dici potuisse? Itaque sic rationem concludimus, quod simplicissimum erat id etiam verissimum esse habendum, *ῥᾳδίως* nec abiiciendum nec mutandum fuisse sed cum *μελετῶσα* coniunctum id afferre sententiae quod si non necessario at utiliter addi poterat et egregie ad mentem Socratis facere videtur. Haec autem quam amplexi sumus et tutati Marsilii Ficini est sententia; qui quod verba Platonis ita reddidit Latine *quod nihil est aliud quam recte philosophari mortemque re vera facile commentari*, et *τεθνάναι* recte, non prave accepit nec *ῥᾳδίως* nisi cum *μελετῶσα* coniungi voluit. Sed eam interpretationem, non nimis scitam fortasse sed quae sententiam plane admodum patefaciat, adeo cum contemptu reiecit Usenerus ut non sine verecundia quadam eam defensitare instituerimus; ac ne nunc quidem, posteaquam *σμικρὸν φροντίσαντες Σωκράτους, τῆς δὲ ἀληθείας πολὺ μᾶλλον*, defensionem nostram ad finem perduximus, non veremur, ne ab illo et ab aliis doctis nihil egisse et cum Ficino lapsi esse existimemur. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δή, ὅπῃ τῷ θεῷ φίλον, ταύτῃ ἐχέτω τε καὶ λεγέσθω.* Nobis sit satis, si his sententiis ipsis Socratis sic uti potuimus explanatis iis si qui haec legent aliquid utilitatis aut iucunditatis attulisse censebimur.

Scr. m. Decembri a. MDCCCXCV.